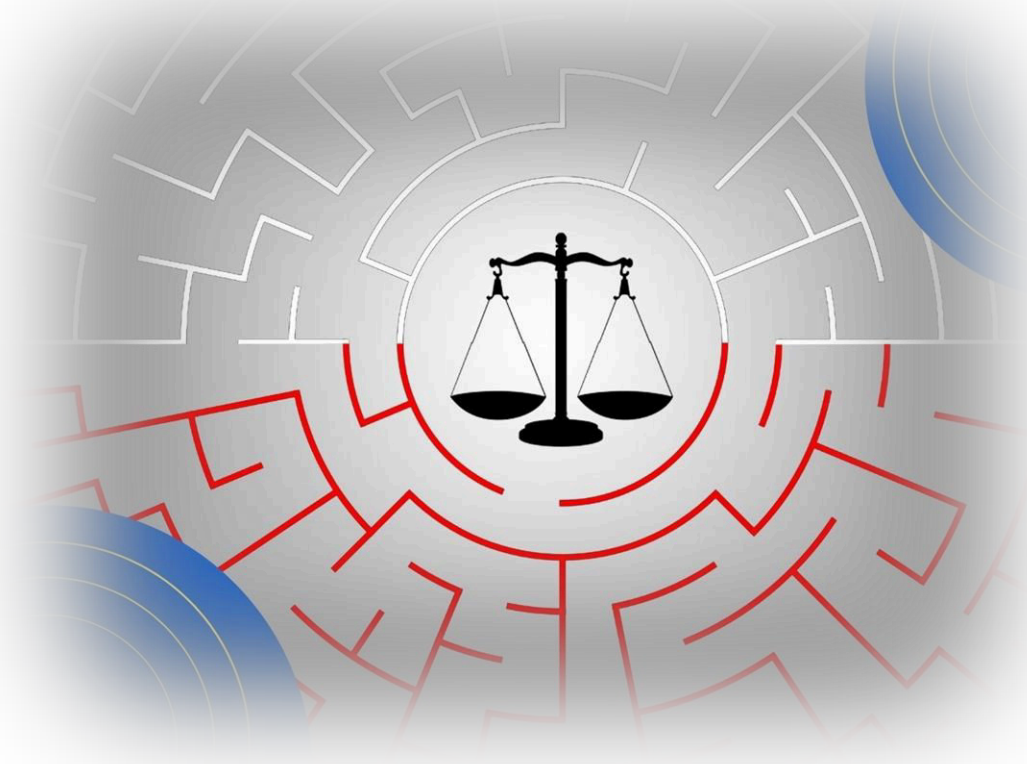

INSTYTUT PRAWA USTROJOWEGO

Pozycja ustrojowa obrońcy Praw Człowieka w Republice Armenii

Opracowanie przygotowane w ramach projektu:

*Efektywne prawo w efektywnym państwie.
Uwarunkowania lokalne w kontekście globalnym,
wobec wyzwań XXI w. w walce z przestępczością*

Autor opracowania:
dr Andrzej Pogódek

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

www.ms.gov.pl

FUNDUSZ
SPRAWIEDLIWOŚCI

„Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości”

Spis treści

Pozycja ustrojowa obrońcy Praw Człowieka w Republice Armenii	1
Wprowadzenie	4
Procedura rozpatrzenia spraw należących do kompetencji obrońcy	9
Obrońca Praw Człowieka jako krajowy mechanizm prewencyjny	12
Rola obrońcy Praw Człowieka w obszarze praw dziecka	14
Uprawnienia obrońcy Praw Człowieka w obszarze ochrony praw osób niepełnosprawnych.....	15
Uprawnienia obrońcy Praw Człowieka w obszarze dbania o jakość obowiązującego prawa	16
Informacja roczna oraz sprawozdania specjalne obrońcy	17
Podsumowanie	18
Bibliografia.....	19

Wprowadzenie

Instytucja obrońcy Praw Człowieka w Armenii sięga swoją genezą utworzonej 27 kwietnia 1998 r. Komisji Praw Człowieka, której przewodniczącym był *ex officio* prezydent Republiki Armenii. Podstawą istnienia Komisji był dekret z 27 kwietnia 1998 r.¹, który określał skład i statut tego organu wskazując jego główne cele i zadania. Komisja była organem doradczym, którego zadaniem było wspieranie i ochrona praw człowieka i wolności, analiza projektów ustaw ustawowych przedstawianych prezydentowi w sprawie konstytucyjnych praw i wolności człowieka, opiniowanie ustaw przedłożonych do podpisania i decyzji rządu przedłożony do ratyfikacji przez Prezydenta w sprawie konstytucyjnych praw i wolności człowieka, omówienie skarg złożonych do Prezydenta lub Komisji w sprawie naruszeń praw człowieka, przygotowanie rocznego sprawozdania w sprawie gwarancji i stanu ochrony praw człowieka itp. W celu rozwiązania powyższych problemów Komisja została upoważniona do żądania i uzyskania od organów państwowych i samorządowych oraz urzędników informacji niezbędnych do jej funkcjonowania, przeprowadzania badań i badań za zgodą Przewodniczącego, w razie potrzeby tworzenia grup roboczych lub podgrupy od swoich członków, organizacje, seminaria, programy telewizyjne dotyczące kwestii ochrony praw człowieka itp. Działalność Komisji stała się podstawą utworzenia urzędu obrońcy Praw Człowieka Republice Armenii.

Sam urząd obrońcy Praw Człowieka pojawia się w armeńskim porządku ustrojowym wraz z przyjęciem ustawy z 19 listopada 2003 r. „O obrońcy Praw Człowieka”². Nowemu organowi powierzono oprócz ochrony praw i wolności człowieka, również wykonywanie zadań niezależnego krajowego mechanizmu prewencyjnego przewidzianego przez protokół fakultatywny do Konwencji przeciwko Torturą³. W styczniu 2004 r., Po wejściu w życie ustawy, Komisja Praw Człowieka pod przewodnictwem prezydenta przestała działać. Podstawę konstytucyjną urząd obrońcy Praw Człowieka uzyskał w wyniku zmian konstytucyjnych przyjętych w referendum z 27 listopada 2005 r., w ich wyniku pojawiły się w niej przepisy odnoszące się do obrońcy Praw Człowieka jako jednego z organów konstytucyjnych. W tym w art. 18 Konstytucji Armenii przewidziano, że każdy może zwrócić się na zasadach przewidzianych w ustawie do obrońcy Praw Człowieka w celu ochrony swoich konstytucyjnych praw i wolności. Ustrojodawca zawarł również gwarancje niezależności obrońcy pozwalające uznać go za jeden z tzw. niezależnych organów konstytucyjnych⁴.

W wyniku zmiany konstytucyjnej z 2015 r., przyjęta została nowa redakcja Konstytucji Armenii⁵, w której obrońcy Praw Człowieka poświęcono rozdział dziesiąty. Uregulowano w nim procedurę wyboru obrońcy Praw Człowieka, jego główne funkcje, gwarancje wykonania, obowiązki zapewnienia przez państwo

¹ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=2447> [dostęp: 30.12.2020 r.].

² Закон Республики Армения от 19 ноября 2003 года №ЗР-23 „О защитнике прав человека”, <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=63713>, [dostęp: 30.12.2020 r.].

³ Konstytucji Armenii w redakcji z 2005 r., <https://www.president.am/ru/constitution-2005/> [dostęp: 30.12.2020 r.].

⁴ Art. 83¹ Konstytucji Armenii w redakcji z 2005 r.

⁵ Konstytucja Armenii w redakcji z 2015 r. <http://www.parliament.am/parliament.php?id=constitution&lang=rus> [dostęp: 30.12.2020 r.].

właściwego finansowania działań obrońcy Praw Człowieka. Art. 103 Konstytucji po raz pierwszy stwierdził, że ustawa o obrońcy praw człowieka jest ustawą organiczną⁶. W nowych ramach ustrojowych potwierdzono, że Obrońca Praw Człowieka jest niezależnym organem, który zapewnia ochronę prawa i wolności człowieka przez organy państwowe i samorządowe oraz urzędników, a w przypadkach określonych ustawą - również przez organizacje, przyczyniają się do przywrócenia naruszonych praw i wolności, poprawiają normatywne akty prawne związane z prawami i wolnościami⁷. Obecnie status Obrońcy Praw Człowieka (dalej: Obrońca) reguluje ustawa z 16 grudnia 2016 r. o obrońcy praw człowieka⁸. Zgodnie z nią Obrońcy powierzono dbanie o przestrzeganie praw i wolności człowieka przez organy państwowe, organy samorządu lokalnego i ich osoby urzędowe, a w przewidzianych przez ustawę przypadkach – również przez organizacje, pomagają w przywróceniu naruszonych praw i wolności, ulepszeniu normatywnych aktów prawnych, dotyczących praw i wolności. Obrońcy powierzono również funkcję krajowego mechanizmu prewencyjnego (dalej – KMP) o którym mowa w Protokół Fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania z 18 grudnia 2002 r.⁹ oraz sprawowanie stałego monitoringu stosowania postanowień Konwencji ONZ „O prawach dziecka” przyjętej 20 listopada 1989 roku¹⁰, a także zapobiegania naruszaniu i broni praw dzieci. W 2018 r., dodano również, że Obrońca jest organem odpowiedzialnym za monitorowanie wykonywania postanowień Konwencji ONZ „O prawach osób niepełnosprawnych” z 13 grudnia 2006 r.¹¹, a także zapobieganie naruszaniu i obrona praw osób niepełnosprawnych¹².

* * * * *

Ustawa przewiduje, że Obrońca przy sprawowaniu swoich funkcji jest niezależny, kieruje się tylko Konstytucją, ustawą o Obrońcy Praw Człowieka i umowami międzynarodowymi¹³. Przy sprawowaniu swojego urzędu Obrońca kieruje się zasadami równości, bezstronności, transparentności, jawności i innymi zasadami zawartymi w Konstytucji Armenii¹⁴. Obrońcę przy wykonywaniu jego ustawowych zadań wspomaga Aparat Obrońcy Praw Człowieka. Obrońca może również tworzyć przedstawicielstwa terenowe w jednostkach

⁶ <http://www.ombuds.am/en/defender/history.html> [dostęp: 30.12.2020 r.].

⁷ Art. 191 Konstytucji Armenii w redakcji z 2015 r.

⁸ Конституционный закон Республики Армения от 16 декабря 2016 года „О защитнике прав человека” (dalej: u.o.p.c.), <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=5712&lang=rus> [dostęp: 30.12.2020 r.]. Do wymienionej ustawy wprowadzono zmiany w 2018 r. (Patrz: Конституционный закон Республики Армения от 13 июня 2018 года „О внесении дополнений и изменений в конституционный закон Республики Армения "О защитнике прав человека"”, <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=6446&lang=rus> [dostęp: 30.12.2020 r.]) oraz w 2020 r. (Конституционный закон Республики Армения от 21 января 2020 года „О внесении дополнений и изменений в конституционный закон Республики Армения "О защитнике прав человека"”, <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=6912&lang=rus> [dostęp: 30.12.2020 r.]).

⁹ <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/protokol-fakultatywny-do-konwencji-w-sprawie-zakazu-stosowania-tortur-oraz-innego-okrutnego> [dostęp: 30.12.2020 r.].

¹⁰ <https://brpd.gov.pl/konwencja-o-prawach-dziecka/> [dostęp: 30.12.2020 r.].

¹¹ <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/konwencja-onz-o-prawach-osob-niepelnosprawnych> [dostęp: 30.12.2020 r.].

¹² Art. 2 u.o.p.c.

¹³ Art. 5 u.o.p.c.

¹⁴ Art. 3 u.o.p.c.

administracyjnych¹⁵. Przewidziano również możliwość powoływania przez Obrońcę organów doradczych składających się z reprezentantów organizacji społecznych i niezależnych ekspertów, posiadających wiedzę i doświadczenie w obszarze praw człowieka¹⁶.

Obrońca wybierany jest on na wniosek kompetentnej komisji stałej ZN przez ZN większością trzech piątych głosów ogólnej liczby deputowanych na sześcioletnią kadencję. Ustawodawca przewidział, że kandydata na Obrońcę musi mieć ukończone dwadzieścia pięć lat, wykształcenie wyższe, prawa wyborcze, znać język ormiański oraz przez ostatnie cztery lata posiadać wyłącznie obywatelstwo Republiki Armenii oraz stale w niej zamieszkiwać. Oprócz tych przesłanek formalnych, ustawodawca wprowadza jeszcze jedną przesłankę ocenną jaką jest „posiadanie znaczącego autorytetu w społeczeństwie”. Obrońca obejmuje urząd w bezpośrednio po wyborze go przez ZN składając w obecności deputowanych ZN przysięgę¹⁷. Obrońca rozpoczyna sprawowanie swoich obowiązków po ceremonii przysięgi w ZN – następnego dnia po zakończeniu kadencji poprzedniego Obrońcy. W przypadku, gdy w momencie wyboru na urząd Obrońcy istniał wakat, to Obrońca rozpoczyna sprawowania urzędu w dniu następującym po dni ceremonii złożenia przysięgi w ZN¹⁸. Obecnie urząd ten od lutego 2016 r. sprawuje Arman Tatoyan¹⁹

Sprawowanie urzędu przez Obrońcę kończy się wraz z upływem kadencji²⁰, utraty obywatelstwa lub nabycia obywatelstwa innego państwa, uprawomocnienia się wobec niego wyroku skazującego, uprawomocnienia się orzeczenia o jego ubezwłasnowolnieniu, uznaniu za przepadłego be wieści lub zmarłego, jego śmierci lub rezygnacji²¹. Przewodniczący ZN w wymienionych powyżej przypadkach, z wyjątkiem upływu

¹⁵ Ustawodawca przewidział obowiązek niezwłocznego powiadomienia Obrońcy o każdym przypadku pozbawienia wolności lub wszczęcia postępowania karnego wobec pracownika Aparatu lub osoby będącej ekspertem krajowego mechanizmu prewencyjnego (Art. 11 ust. 1 u.o.p.c.). Wymienione osoby nie mogą składać wyjaśnień lub być przesłuchiwane w przedmiocie istoty adresowanych do Obrońcy wniosków lub skarg, lub decyzji podjętych przez Obrońcę po ich zbadaniu w ich przedmiocie, a także przekazywać ich innym osobą do zapoznania się poza przypadkiem pisemnej zgody Obrońcy (Art. 11 ust. 2 u.o.p.c.)

¹⁶ Por. Art. 33 – 38 u.o.p.c.

¹⁷ “Obejmując urząd Obrońcy Praw Człowieka, ślubuję, pozostać wiernym Konstytucji i ustawę Republiki Armenii, zasadą sprawiedliwości, bronić prawa i wolności człowieka i obywatela. Przysięgam, że będę wykonywać swoje obowiązki bezstronnie, z największą sumiennością i gorliwością.

¹⁸ Art. 13 u.o.p.c.; Zgodnie z art. 145 Regulaminu Zgromadzenia Narodowego (Конституционный закон Республики Армения от 16 декабря 2016 года „Регламент Национального Собрания”, <http://www.parliament.am/parliament.php?id=bylaw&lang=rus> [dostęp: 30.12.2020 r.]) wybory Obrońcy Praw Człowieka przeprowadza się nie wcześniej niż na trzy miesiące i nie później niż na dzień przed upływem jego kadencji, lub w ciągu trzech miesięcy od powstania wakat na tym stanowisku. Proces wyboru kandydatów jest dwuetapowy, tj. każda z frakcji parlamentarnych może przedstawić jednego „kandydata na kandydata” nie wcześniej niż na trzy miesiące i nie później niż na 80 dni przed upływem kadencji urzędującego Obrońcy, lub w terminie 10 dni od powstania wakat na tym stanowisku właściwej przedmiotowo komisji stałej Zgromadzenia Narodowego, a kandydata, nad którym głosuje cała ZN wskazuje komisja stała. Właściwa komisja w terminie dwóch tygodni od upływu okresu na wniesienie kandydatur rozpatruje zgłoszone kandydatury, w przypadku, w którym jej poparcia nie uzyska żadne ze zgłoszonych przez frakcje kandydatów, frakcje są uprawnione do zgłoszenia w terminie 10 dni nowych kandydatów. W przypadku pozytywnego rekomendowania przez komisję jednej ze zgłoszonych osób jest ona przedstawiana Zgromadzeniu Narodowemu, które dokonuje wyboru większością trzech piątych głosów ogólnej liczby deputowanych. W przypadku niedokonania wyboru przez ZN zgłaszani są w terminie dziesięciu dni nowi kandydaci komisji.

¹⁹ <http://www.ombuds.am/en/defender/ombudsman/biography.html> [dostęp: 30.12.2020 r.].

²⁰ Kadencja Obrońcy upływa tego samego dnia w szóstym roku od objęcia urzędu.

²¹ W przypadku rezygnacji kadencja Obrońcy kończy się, jeśli w ciągu tygodnia po poinformowaniu o złożeniu rządu, ponowni on takie oświadczenia. Obrońca w takim przypadku jest zobowiązany również do opublikowania i przedstawienia

kadencji, niezwłocznie po otrzymaniu takiej informacji, jednak nie później niż następnego dnia, publikuje oficjalną informację o przedterminowym zakończeniu kadencji Obrońcy. W przypadku złożenia urzędu, informacja ta jest publikowana po ponowieniu przez Obrońcę oświadczenia rezygnacji z urzędu. Wybór nowego Obrońcy przeprowadza się – w przypadku przedterminowego zakończenia sprawowania urzędu – w ciągu miesiąca od dnia opublikowania oficjalnej informacji o przedterminowym zakończeniu kadencji Obrońcy²².

W przypadku tymczasowej nieobecności Obrońcy, w tym w przypadku, gdy jest on na urlopie, w podróży lub w przypadku zakończenia okresu sprawowania przez niego urzędu jego uprawnienia zgodnie z decyzją Obrońcy wykonuje jeden z kierowników departamentów aparatu Obrońcy. W przypadku braku takiego wskazania przez Obrońcę lub jego rezygnacji Obrońcę tymczasowo zastępuje najstarszy z kierowników departamentów aparatu Obrońcy. Kierownik departamentu, zastępujący Obrońcę w okresie jego nieobecności, wykonuje powierzone Obrońcy obowiązki z wyjątkiem wymienionych w art. 26, art. 28 ust. 5-7, art. 29 ust. 1-4, art. 36 ust. 4, art. 37 ust. 3, art. 39 ust. 1 pkt. 3-7 i 9 ustawy „O Obrońcy Praw Człowieka”²³.

Ustawodawca sporo uwagi poświęcił zagwarantowaniu niezależności Obrońcy Praw Człowieka. Z tego względu Obrońca posiada zarówno immunitet materialny, jak również formalny. Ten pierwszy gwarantuje, że Obrońca w trakcie swojej kadencji i po jej upływie nie może być ścigany i pociągany do odpowiedzialności za działalność jako Obrońca, wynikającą z jego statusu, w tym za opinie, wyrażone w ZN. Drugi, że wszczęcie postępowania karnego lub pozbawienie wolności Obrońcy jest możliwe pozbawiony wolności wyłącznie za zgodą ZN podjęta większością trzech piątych głosów ogólnej liczby deputowanych. Wyjątkiem jest jedynie ujęcie Obrońcy na gorącym uczynku przestępstwa lub bezpośrednio po nim. Jednakże nawet w takim przypadku pozbawienie wolności nie może trwać dłużej niż siedemdziesiąt dwie godziny, a o pozbawieniu wolności Obrońcy niezwłocznie powiadamia się Przewodniczącego ZN. Obrońca w trakcie swojej kadencji i po jej upływie nie może składać wyjaśnień lub być przesłuchiwany w przedmiocie istoty skierowanych do niego w trakcie sprawowania urzędu wniosków i skarg, dokumentów, które otrzymał w trakcie ich badania lub rozpatrywania, lub w przedmiocie wydanych przez niego odnośnie nich decyzji. Korespondencja, rozmowy telefoniczne, poczta, telegramy i inne formy komunikacji Obrońcy, związane z sprawowaniem przez niego urzędu, podlegają kontroli tylko za zgodą sądu na wniosek Prokuratora Generalnego, jeśli jest to związane z koniecznością zapobiegnięcia popełnieniu ciężkiego lub szczególnie ciężkiego przestępstwa lub ich ujawnieniem²⁴.

Obrońca nie może zajmować nie uzasadnionego jego statusem urzędu w innych organach państwowych lub organach samorządu lokalnego, jakiegokolwiek stanowiska w podmiotach prowadzących

ZN krótkiej informacji o działalności, prowadzonej w okresie od przedstawienia ostatniej informacji rocznej do złożenia oświadczenia o rezygnacji z urzędu.

²² Art. 13 u.o.p.c.

²³ Art. 14 u.o.p.c.

²⁴ Art. 6 u.o.p.c.

działalność gospodarczą, wykonywać innej odpłatnej pracy, oprócz pracy naukowej, edukacyjnej i twórczej. Obrońca może być członkiem organizacji międzynarodowych w obszarze praw człowieka lub w inny sposób uczestniczyć w ich pracy, jeżeli nie jest to sprzeczne z funkcjami, powierzonymi Obrońcy przez Konstytucję i ustawę o Obrońcy Praw Człowieka, a także nie wpływa na jego bezstronność. Obrońca w trakcie swojej kadencji nie może być członkiem partii politycznej lub w inny sposób prowadzić działalności politycznej. Obrońca ma obowiązek przejawiać wstrzemięźliwość polityczną w swoich wystąpieniach publicznych²⁵. Obrońcy zagwarantowano również uprawnienia socjalne w tym prawo do płatnego urlopu w wymiarze 30 dni roboczych rocznie. Jest on również na okres sprawowania urzędu zwolniony z zasadniczej służby wojskowej, mobilizacji i ćwiczeń wojskowych²⁶.

Zabroniono również jakiegokolwiek nieprzewidzianej przez prawo ingerencji w działalność Obrońcy. Wyraźnie zabroniono dokonywania kontroli lub cenzury skarg lub innych dokumentów adresowanych do Obrońcy lub wysyłanych przez niego. Tego typu pisma są niezwłocznie i nie później niż w ciągu 24 godzin, przesyłane Obrońcy. Przewidziano odpowiedzialność karną za utrudnianie Obrońcy wykonywania jego konstytucyjnych i ustawowych zadań, jak też za jego znieważanie lub zniesławienie²⁷. Obrońca może wnioskować do kompetentnych organów o podjęcie działań niezbędnych w celu zapewnienia bezpieczeństwa Obrońcy i jego rodziny²⁸.

Gwarancją niezależności Obrońcy przy wykonywaniu jego zadań jest również przyznana mu autonomia budżetowa. Obrońca przygotowuje projekt swojego budżetu, który przekazuje Rządowi. Projekt wydatków przedstawiony przez Obrońcę w przypadku jego zaakceptowania przez Rząd jest włączany do projektu ustawy budżetowej, a w razie odrzucenia przedstawiany w ZN wraz z projektem ustawy budżetowej. Rząd jest zobowiązany przedstawić ZN i Obrońcy uzasadnienie nieprzyjęcia przedstawionego przez niego projektu. Obrońca uczestniczy również w rozpatrywaniu przez ZN projektu ustawy budżetowej w części w części dotyczącej Obrońcy, w tym jego działalności jako krajowy mechanizm prewencyjny²⁹. Funkcję gwarancyjną pełni przewidziany w ustawie brak możliwości zmniejszenia finansowania Obrońcy poniżej poziomu przewidzianego w poprzednim budżecie³⁰.

²⁵ Art. 4 u.o.p.c.

²⁶ Art. 8 ust. 7-8 u.o.p.c.

²⁷ Art. 10 ust. 1 -2; Art. 9 ust. 5 u.o.p.c.

²⁸ Art. 7 u.o.p.c.

²⁹ O procedurze budżetowej patrz szerzej: Закон Республики Армения “О бюджетной системе Республики Армения”, http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3052 [dostęp: 30.12.2020 r.].

³⁰ Art. 8 ust. 1 – 6 u.o.p.c.

Procedura rozpatrzenia spraw należących do kompetencji Obrońcy

Obrońca w wyniku skargi lub z własnej inicjatywy rozpatruje: 1) naruszenia praw i wolności człowieka, zagwarantowanych przez Konstytucję i ustawy przez organy władzy publicznej lub organy samorządu lokalnego, funkcjonariuszy publicznych, jak również organizacje, wykonujące uprawnienia, delegowane im przez organy władzy publicznej lub organy samorządu lokalnego; b) kwestie, dotyczące naruszenia praw i wolności człowieka przez organizacje, działające w sferze służby publicznej, jeżeli istnieją informacje o masowym naruszeniu praw lub wolności człowieka albo ma to znaczenie społeczne lub jest związane z koniecznością ochrony interesów takich osób, które nie mogą samodzielnie skorzystać z środków prawnych ochrony swoich praw i wolności³¹.

Skargę do Obrońcy zgodnie z art. 16 u.o.p.c. może złożyć każda osoba fizyczna oraz osoba prawa – z wyjątkiem organów władzy publicznej i samorządu terytorialnego - w przypadku naruszenia ich praw i wolności przez organy władzy publicznej lub samorządu terytorialnego, urzędników, ich osoby urzędowe, a także za pisemną zgodą pokrzywdzonego organizacja społeczna. Skarga może być przesłana pocztą lub złożona osobiście. Zainteresowana osoba może się zwrócić do Obrońcy osobiście lub poprzez swoich przedstawicieli³². Skarga może zostać również złożona przez przedstawicieli prawnych, następców prawnych, spadkobierców, a także organy pieczy zastępczej i opieki, jak również bliscy krewni w celu ochrony praw dzieci, osób całkowicie lub częściowo ubezwłasnowolnionych. Przy czym pełnomocnictwo lub pisemna zgodna na wystąpienie do Obrońcy w celu ochrony praw innych osób nie jest wymagana, jeżeli jest to związane z koniecznością ochrony interesów osób, które nie są w stanie samodzielnie skorzystać z prawnych środków swojej ochrony. Skarga musi być złożona w ciągu roku od dnia, w którym wnioskodawca dowiedział się lub powinien być dowiedzieć się o domniemanym naruszeniu swoich praw lub wolności. Skarga składana jest pisemnie lub ustnie³³, jak również online.³⁴ Nie pobiera się opłaty za skargi kierowane do Obrońcy. Skarga musi być podpisana z wskazaniem nazwiska, imienia, miejsca zamieszkania (adresu) składającej ją osoby, lub nazwy, miejsca siedziby i danych do kontaktu w przypadku osoby prawnej. Złożenie skargi jest równoznaczne z wyrażeniem zgody na otrzymanie przez Obrońcę w przewidzianym przez prawo trybie niezbędnych danych osobistych składającego z organów władzy publicznej, samorządu lokalnego i innych organizacji³⁵.

Obrońca – z wyjątkiem uprzedniego dokonania tego przez skarżącego lub inną osobę – nie może upublicznić treść skargi do zakończenia jej rozpatrywania. Oprócz tego dane skarżącego lub innej osoby mogą

³¹ Art. 15 ust. 1 u.o.p.c.

³² W charakterze przedstawiciela mogą występować przedstawiciele ustawowi, uprawnione do reprezentacji w trybie przewidzianym przez ustawę osobę, w tym adwokacie.

³³ W tym przypadku jej treść oraz wymagane dane są protokołowane przez osobę przyjmującą skargę.

³⁴ Tryb składania skarg w trybie online określa Obrońca Praw Człowieka. Są one składane za pomocą strony internetowej tego organu. Obywatel może również śledzić przez Internet stan swojej sprawy.

³⁵ Art. 17 u.o.p.c.

zostać upublicznione przez Obrońcę tylko za pisemną zgodą tych osób³⁶.

Bezpośrednio po otrzymaniu i zarejestrowaniu skargi w ustanowionym przez Obrońcę trybie dokonuje się wstępnego rozpoznania skargi, na podstawie, którego Obrońca podejmuje jedną z następujących decyzji: 1) o przyjęciu skargi do rozpatrzenia³⁷; 2) o pozostawieniu skargi bez rozpatrzenia³⁸; 3) o udzieleniu osobie, składającej skargę, informacji możliwości obrony swoich praw i wolności³⁹; 4) o przekazaniu skargi do rozpatrzenia innemu organowi⁴⁰. Obrońca przesyła kopię podjętej decyzji skarżącemu w terminie nie dłuższym niż 30 dni od dnia złożenia skargi. Ustawodawca wykluczył możliwość zaskarżenia decyzji wydanej przez Obrońcę w związku z rozpatrzeniem skargi lub rozpatrywaniem przez niego sprawy z własnej inicjatywy nie podlega zaskarżeniu⁴¹.

Uprawnienia Obrońcy w toku wstępnego rozpoznania lub rozpatrywania skarg oraz spraw podjętych przez niego z własnej inicjatywy zostały określone w art. 24 – 25 u.o.p.c. W wyniku przeprowadzonego postępowania Obrońca: a) stwierdza istnienie naruszenia praw lub wolności człowieka; Obrońca przy wydawaniu tej decyzji, może zalecić podmiotowi, który dopuścił się naruszenia, usunięcie naruszenie w rozsądnym terminie, wskazując środki, niezbędne dla przywrócenia praw i wolności człowieka, jak również wnioskować o pociągnięcie osoby odpowiedzialnej za naruszenie do odpowiedzialności dyscyplinarnej⁴² lub

³⁶ Art. 18 u.o.p.c.

³⁷ Obrońca wydaje decyzję o przyjęciu skargi do rozpatrzenia, jeżeli zawarte w niej informacje świadczą o istnieniu domniemanego naruszenia praw i wolności człowieka oraz zgodnie z u.o.p.c. skarga może być rozpatrzona przez Obrońcę. Jednocześnie z wydaniem decyzji o przyjęciu skargi do rozpatrzenia Obrońca powiadamia skarżącego, że złożenie skargi Obrońcy nie zawieszają przewidzianych przez prawo terminów na wystąpienie do innych kompetentnych organów lub sądu w celu ochrony naruszonych praw i wolności (art. 20 u.o.p.c.).

³⁸ Obrońca podejmuje decyzję o pozostawieniu skargi bez rozpatrzenia, jeżeli rozstrzygnięcie sprawy podniesionej w skardze leży poza obszarem kompetencji Obrońcy lub istnieją przewidziane w ustawie podstawy dla pozostawienia jej bez rozpatrzenia, tj. skarga anonimowa lub złożona po upływie przewidzianego w ustawie terminu, z wyjątkiem, przypadku, w którym Obrońca uzna powód niedochowania terminu za ważny. Skargi nie rozpatruje się w tym przypadku, w którym ustalone zostanie, że dane dotyczące tożsamości autora są fałszywe. Pozostawione bez rozpoznania mogą być również skargi, które nie zawierają żądania lub nie zawierają dowodów świadczących o istnieniu wskazywanego w nich naruszenia praw lub wolności człowieka, albo jeśli z treści skargi nie jest jasne kto naruszył prawa osoby, składającej skargę. Skargę pozostawia się bez rozpatrzenia, a rozpoczęte rozpatrywanie zostaje umarza się także w przypadku, jeżeli skarżący po złożeniu skargi wystąpił do sądu na tej samej podstawie i w tym samym przedmiocie, co wskazane w skardze, albo wydane zostało prawomocne orzeczenie sądowe w tym zakresie, albo osoba, z której prawdopodobnym naruszeniem praw związana jest skarga, zmarła lub pojawiło się prawomocne orzeczenie sądu o uznaniu jej za zaginioną lub zmarłą. Jak też w przypadku niezachowania przewidzianych w u.o.p.c. wymogów dotyczących skargi oraz zwrócenie się przez skarżącego do Obrońcy o pozostawienie skargi bez rozpatrzenia.

Obrońca ma obowiązek wskazania podstawy prawnej pozostawienia skargi bez rozpatrzenia, a także wyjaśnić przewidziane w u.o.p.c. uprawnienia Obrońcy oraz tryb występowania do niego ze skargami. Jeżeli skarżący, po wydaniu przez Obrońcę decyzji o pozostawieniu skargi bez rozpatrzenia ponownie złoży skargę z uzupełnionymi informacjami, i jeżeli Obrońca uzna, że skarga z nowymi informacjami poświadczająca istnienie możliwości naruszenia praw i wolności to może ona zostać rozpoznana (art. 21 u.o.p.c.)

³⁹ Przypadek ten ma miejsce w przypadku, gdy treść pozostawionej bez rozpatrzenia skargi, uzasadnia w ocenie Obrońcy udzielenie skarżącemu informacji dotyczących ochrony jego praw i wolności. Obrońca załącza wówczas skarżącemu taką informację do decyzji o pozostawieniu skargi bez rozpatrzenia. (Art. 22 u.o.p.c.)

⁴⁰ Ustawodawca przewidział, że przekazanie skargi przez Obrońcę innemu organowi wymaga pisemnej zgody skarżącego, oprócz tego wymagane jest by podmiot ten uprzednio nie rozpatrywał podniesionego w skardze problemu.

⁴¹ Art. 19 u.o.p.c.

⁴² Wraz z wnioskiem o pociągnięcie do odpowiedzialności dyscyplinarnej, Obrońca może zaproponować rodzaj sankcji dyscyplinarnej. Uprawniony podmiot ma obowiązek rozpatrzyć wniosek Obrońcy i poinformować go o wynikach w terminie trzydziestu dni od dnia jego otrzymania. W przypadku niezastosowania zaproponowanej przez Obrońcę sankcji

zastosowanie wobec winnej tego organizacji środków przewidzianych przez prawo; b) stwierdza brak naruszenia praw i wolności człowieka; c) składa do sądu skargę o uznanie nieważności w całości lub w części niezgody z ustawą i innym aktem prawnym normatywnych aktów prawnych organu władzy publicznej lub organu samorządu lokalnego lub ich osób urzędowych, naruszających prawa lub wolności człowieka, jeżeli podmiot, który dokonał naruszenia w przewidzianym terminie nie uchyli swojego aktu w całości lub w części; d) pozostawia skargę bez rozpatrzenia, jeśli w toku rozpatrywania skargi stwierdzono istnienie jednej z przewidzianych w ustawie podstaw pozostawie skargi bez rozpatrzenia lub umorzenia jej rozpatrywania.

Obrońca przesyła kopie decyzji w sprawie skargi, skarżącemu, w ciągu pięciu dni od dnia jej wydania. Decyzja obrońcy nie stanowi przeszkody dla ochrony przez skarżącego swoich praw i wolności innymi dozwolonymi przez prawo środkami. W przypadkach wymienionych w pkt. 1 i 3 kopia decyzji jest również przesyłana w terminie pięciu dni podmiotowi, którego decyzje lub działania (bezczynność) były przedmiotem skargi. Podmioty te mają obowiązek w możliwie krótkim terminie, jednak nie później niż w terminie trzydziestu dni od dnia jego otrzymania pisemnie poinformować obrońcę o podjętych działaniach. Obrońca może publikować w mediach specjalne informacje o podmiotach, nie odpowiadających na jego wnioski albo nie wykonujących lub w sposób nienależyty wykonujących przewidziane w nim działania, - wraz z ich odpowiedziami na wniosek obrońcy lub bez nich⁴³.

dyscyplinarnej lub niepociągnięcia do odpowiedzialności dyscyplinarnej istnieje obowiązek przedstawienia obrońcy uzasadnienie.

⁴³ Art. 26 u.o.p.c.

Obrońca Praw Człowieka jako krajowy mechanizm prewencyjny

Obrońcy, jak już wspomniałem powierzono wykonywanie zadań krajowego mechanizmu prewencyjnego, który Armenia była zobowiązana ustanowić zgodnie z Protokołem Fakultatywnym do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania z 18 grudnia 2002 r. Obrońca w tym obszarze ma prawo: a) przeprowadzać okresowe wizyty – zaplanowane, jak też niezaplanowane – w miejscach pozbawienia wolności⁴⁴ oraz w związanych z nimi obiektach; b) spotykać się bez przeszkód i w warunkach zapewniających poufność z osobami w nich osadzonymi, pracownikami tych instytucji, lub innymi osobami, przebywającymi w nich lub posiadającymi informacje, w razie konieczności może korzystać z tłumacza, lub wykorzystywać środki techniczne; c) przedstawiać kompetentnym organom zalecenia dotyczące poprawy warunków przebywania osób, znajdujących się w każdym z miejsc pozbawienia wolności, a także w celu zapobiegania torturą i innemu okrutnemu, niehumanitarnemu, poniżającemu traktowaniu lub karaniu; d) otrzymać informację o liczbie i rozmieszczeniu miejsc pozbawienia wolności, a także o liczbie znajdujących się w nich osób; e) otrzymać informacje i wyjaśnienia odnoszące się do traktowania osób znajdujących się w miejscach pozbawienia wolności, o warunkach ich przebywania, a także w każdej innej kwestii niezbędnej dla wykonywania przez niego swoich uprawnień; f) zapoznawać się ze wszystkimi dokumentami, niezbędnymi dla wykonywania swoich uprawnień, otrzymywać ich kopie; g) przedstawiać kompetentnym organom zalecenia dotyczące pożądanych zmian w aktach prawnych lub ich projektach; h) wykonywać inne uprawnienia przewidziane w ustawie. Dane uzyskane przez Obrońcę przy wykonywaniu tych zadań podlegają ochronie oraz nie mogą zostać ujawnione przez Obrońcę bez pisemnej zgody osoby, której dotyczą. Obrońca działając w charakterze KMP zapewnia stały kontakt z Komitetem Przeciwko Torturą, a także z innymi właściwymi organizacjami międzynarodowymi, w tym poprzez wymianę informacji i spotkania z nimi. Przewidziano również, że Obrońca korzysta przy wykonywaniu tych zadań z pomocy oprócz pracowników swojego Aparatu z ekspertów krajowego mechanizmu prewencyjnego⁴⁵. Obrońca może upoważnić pisemnie, pracownika krajowego

⁴⁴ W rozumieniu ustawy miejscami pozbawienia wolności są: 1) miejsca przetrzymywania zatrzymanych lub aresztowanych osób; 2) instytucje penitencjarne; 3) instytucje leczenia psychiatrycznego; 4) garnizonowe izolatoria dyscyplinarne; 5) środki transportu przeznaczone do przemieszczania osób pozbawionych wolności; 6) każde inne miejsce, w którym zgodnie z decyzją, rozkazem lub na polecenie organu państwowego, organu samorządu lokalnego lub funkcjonariusza publicznego, lub za ich zgodną lub z ich zezwolenia osoba jest lub może być pozbawiona wolności, a także każde takie miejsce którego osoba nie może swobodnie opuścić bez zgody lub zezwolenia sądu, administracyjnego lub innego organu lub funkcjonariusza publicznego. (Art. 28 ust. 4 u.o.p.c.)

⁴⁵ Ustawodawca przewidział, że Obrońca jest zobowiązany umieścić na swojej oficjalnej stronie internetowej lub w innym powszechnie dostępnym źródle informacje o naborze na ekspertów krajowego mechanizmu prewencyjnego oraz o wymogach wobec nich. Eksperti uczestniczą w pracach krajowego mechanizmu prewencyjnego na podstawie zawartej z nimi przez Obrońcę umowy, w której określa się ich wynagrodzenie. W umowie od 2018 r. określa się również zagadnienie trybu pracy ekspertów oraz metodyki ich pracy, uprzednio czynił to Obrońca poprzez wydanie odpowiednich aktów wewnętrznych.

mechanizmu prewencyjnego⁴⁶ lub eksperta do wykonywania zadań wymienionych w a) – h)⁴⁷.

⁴⁶ Ustawodawca przesądził w art. 27 ust. 2 u.o.p.c., że musi to być wyodrębniona jednostka w Aparacie.

⁴⁷ Art. 28 u.o.p.c.

Rola obrońcy Praw Człowieka w obszarze praw dziecka

W obszarze dbania o prawa dziecka, obrońca ma prawo: 1) sprawować monitoring zgodności ustawodawstwa z Konwencją ONZ „O prawach dziecka” z 20 listopada 1989 roku; 2) przeprowadzać okresowe, a także w razie konieczności nadzwyczajne wizytacje instytucji, sprawujących opiekę i ochronę wobec dzieci, a także instytucji kształcenia. Obrońca nie ma obowiązku uprzedniego zawiadomienia o terminie i celu wizyty; 3) przedstawiać sprawozdania publiczne, dotyczące praw dzieci; 4) przedstawiać kompetentnym organom zalecenia dotyczące pożądanых zmian w aktach prawnych lub ich projektach, dotyczących praw dzieci, albo praktyki ich stosowania; 5) wykonywać inne uprawnienia, przewidziane w ustawie „O obrońcy Praw Człowieka”. W 2018 r., ustawodawca wskazał również, że zadania wymienione w pkt. 2 mogą być wykonywane przez pracowników Aparatu Obrońcy Praw Człowieka jedynie na podstawie pisemnego zezwolenia obrońcy – w trybie i zakresie w nim wskazanym⁴⁸.

⁴⁸ Art. 30 u.o.p.c.

Uprawnienia obrońcy Praw Człowieka w obszarze ochrony praw osób niepełnosprawnych

Obrońca w tym obszarze ma prawo: 1) sprawować monitoring zgodności ustawodawstwa z postanowieniami Konwencji ONZ z 13 grudnia 2006 r. „O prawach osób niepełnosprawnych”; 2) przeprowadzanie regularnych, jak również w razie konieczności nadzwyczajnych wizytacji instytucji, w których przebywają osoby z niepełnosprawnością. Przy czym obrońca nie ma obowiązku uprzedniego zawiadomienia o terminie i celu wizyty; 3) przedstawiać sprawozdania publiczne o prawach osób z niepełnosprawnością; 4) przedstawiać kompetentnym organom zalecenia dotyczące pożądanых zmian w aktach prawnych lub projektach tych aktów, albo w praktyce ich stosowania, w sprawach związanych z prawami osób niepełnosprawnych; 5) wykonywać inne uprawnienia przewidziane w ustawie „O obrońcy Praw Człowieka”⁴⁹.

⁴⁹ Art. 30¹ u.o.p.c.

Uprawnienia Obrońcy Praw Człowieka w obszarze dbania o jakość obowiązującego prawa

Obrońca ma prawo zwracać się do Sądu Konstytucyjnego (dalej: SK) z wnioskiem o zbadanie zgodności ustaw, postanowień ZN, dekretów i rozporządzeń Prezydenta, postanowień, podustawowych aktów prawnych Rządu i Premiera wymienionych w Dziale 2 Konstytucji. Miękkim uprawnieniem Obrońcy jest prawo do przedstawiania w toku prac legislacyjnych opinii o projekcie aktu prawnego w obszarze praw człowieka. Uprawniony jest również do zwrócenia się w przypadku stwierdzenia, że kwestie dotyczące praw i wolności nie zostały uregulowane w ustawie lub innym akcie prawnym lub ich uregulowanie jest niepełne, z zaleceniem do organu uprawnionego do wydania aktu prawnego w którym wskaże na konieczność wydania, uzupełnienia lub zmiany aktu prawnego. Organ, któremu przedstawiono zalecenie ma obowiązek je rozpatrzyć i poinformować Obrońcę o rezultatach w terminie trzydziestu dni o otrzymania tego zalecenia. W obszarze dbania o jakość prawa mieści się również obowiązek Obrońcy prowadzenia z pomocą odpowiedniej jednostki Aparatu lub innego urzędu przygotowania zawodowego i programów edukacyjnych w obszarze praw człowieka w samym Aparacie, jak też w przypadku zainteresowania sprawami związanymi z prawami i wolnościami człowieka również w innych organizacjach i organach⁵⁰.

Obrońca ma prawo być obecny oraz zabierać głos na posiedzeniach organów władzy publicznej oraz organów samorządu lokalnego zgodnie z porządkiem prowadzenia posiedzeń tych organów, jeżeli rozpatrywane są kwestie, dotyczące praw i wolności człowieka. W przypadku posiedzeń Rządu, Obrońca może w nich uczestniczyć na zaproszenie Premiera, przed 2018 r. mógł w nich uczestniczyć z własnej inicjatywy oraz zabierać w ich trakcie głos na tych samych zasadach co w przypadku innych organów władzy publicznej i samorządu terytorialnego. Obrońca ma prawo być obecnym także na posiedzeniach ZN oraz występować w trybie przewidzianym regulaminem parlamentarnym, w przypadku, gdy rozpatrywane są sprawy, dotyczące praw i wolności człowiek. W przypadku posiedzeń sądowych, Obrońca lub jego przedstawiciel może być jedynie obecny w celach obserwacyjnych na jawnych posiedzeniach sądowych⁵¹.

⁵⁰ Art. 29 u.o.p.c.

⁵¹ Art. 32 u.o.p.c.

Informacja roczna oraz sprawozdania specjalne obrońcy

Obrońca przedstawia w pierwszym kwartale nowego roku ZN informację roczną o swojej działalności w roku, a także o stanie ochrony praw i wolności człowieka⁵² oraz publikuje informację o swojej działalności w charakterze krajowego mechanizmu prewencyjnego. Obrońca może również przedstawić nadzwyczajne sprawozdanie lub informację w niektórych sprawach posiadających znaczenie społeczne lub w przypadku poważnego naruszenia praw i wolności człowieka, które mogą zawierać nie tylko przypadki i fakty poważne naruszenia praw, ale również zalecenia dotyczące pożądanых zmian w aktach prawnych, dotyczących praw i wolności człowieka⁵³. Obrońca zapewnia publiczność informacji oraz sprawozdań⁵⁴.

⁵² Procedurę w tym względzie określa art. 129 w zw. z art. 126 Regulaminu Zgromadzenia Narodowego. Informacja roczna jest również przekazywana innym organom państwowym, organizacją pozarządowym oraz publikowana w środkach masowego przekazu.

⁵³ Przy czym dokumenty te są dostępne wyłącznie w języku ormiański, zob. np.: <https://www.ombuds.am/am/site/SpecialReports> [dostęp: 30.12.2020 r.].

⁵⁴ Art. 31 u.o.p.c.

Podsumowanie

Urząd obrońcy Praw Człowieka w Armenii posiada obecnie oparcie w Konstytucji, a zakres konstytucyjnej regulacji jest typowy dla innych państw. Istotnym jest, że obecnie na poziomie podkonstytucyjnych funkcjonowanie tego organu reguluje ustawa organiczna. Uprawnienia przyznane armeńskiemu obrońcy Praw Człowieka są podobne do posiadanych przez tego organ w innych krajach, powierzono mu dbanie o przestrzeganie praw i wolności człowieka przez władze publiczne oraz podmioty wykonujące władzę publiczną. Służy temu zarówno mechanizm skarg do obrońcy Praw Człowieka, jak też jego uprawnienia związane z dbaniem o jakość stanowionego prawa, przy czym istotną część uprawnień przyznanych obrońcy ma charakter miękkiej, zmierzający do oddziaływania przez tego urząd w drodze wskazywania dobrych praktyk, edukacji w obszarze praw podstawowych. W Republice Armenii, obrońca Praw Człowieka – co jest również obecne w innych krajach – pełni również funkcję krajowego mechanizmu prewencyjnego przewidzianego w Protokole Fakultatywnym do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania z 18 grudnia 2002 r., powierzono mu też zadania związane z monitorowaniem wykonywania postanowień Konwencji ONZ „O prawach osób niepełnosprawnych” z 13 grudnia 2006 r. a także zapobieganie naruszaniu i obrona praw osób niepełnosprawnych. Ustrojodawca, nie zdecydował się również na powołanie odrębnego ombudsmana odpowiedzialnego za ochronę praw dzieci, a powierzył te zadania obrońcy Praw Człowieka.

Bibliografia

- Konstytucji Armenii w redakcji z 2005 r., <https://www.president.am/ru/constitution-2005/> [dostęp: 30.12.2020 r.].
- Konstytucja Armenii w redakcji z 2015 r. <http://www.parliament.am/parliament.php?id=constitution&lang=rus> [dostęp: 30.12.2020 r.].
- Конституционный закон Республики Армения от 16 декабря 2016 года „Регламент Национального Собрания”, <http://www.parliament.am/parliament.php?id=bylaw&lang=rus> [dostęp: 30.12.2020 r.].
- Конституционный закон Республики Армения от 16 декабря 2016 года „О защитнике прав человека”, <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=5712&lang=rus> [dostęp: 30.12.2020 r.].
- Конституционный закон Республики Армения от 13 июня 2018 года „О внесении дополнений и изменений в конституционный закон Республики Армения "О защитнике прав человека"”, <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=6446&lang=rus> [dostęp: 30.12.2020 r.].
- Конституционный закон Республики Армения от 21 января 2020 года „О внесении дополнений и изменений в конституционный закон Республики Армения "О защитнике прав человека"”, <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=6912&lang=rus> [dostęp: 30.12.2020 r.].
- Закон Республики Армения от 21 июля 1997 года „О бюджетной системе Республики Армения”, http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3052 [dostęp: 30.12.2020 r.].
- Закон Республики Армения от 19 ноября 2003 года №ЗР-23 „О защитнике прав человека”, <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=63713> [dostęp: 30.12.2020 r.].
- Protokół Fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania z 18 grudnia 2002 r., <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/protokol-fakultatywny-do-konwencji-w-sprawie-zakazu-stosowania-tortur-oraz-innego-okrutnego> [dostęp: 30.12.2020 r.].
- Konwencja ONZ „O prawach dziecka” przyjętej 20 listopada 1989 roku, <https://brpd.gov.pl/konwencja-o-prawach-dziecka/> [dostęp: 30.12.2020 r.].
- Konwencja ONZ „O prawach osób niepełnosprawnych” z 13 grudnia 2006 r., <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/konwencja-onz-o-prawach-osob-niepelnospawnych> [dostęp: 30.12.2020 r.].
- Dekret z 27 kwietnia 1998 r. „O Komisji Praw Człowieka przy Prezydencie Republiki Armenii”, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=2447> [dostęp: 30.12.2020 r.].
- Strona internetowa obrońcy Praw Człowieka, <http://www.ombuds.am/en/> [dostęp: 30.12.2020 r.]